

*Чаплигіна А. Р., здобувач вищої освіти СВО Бакалавр, 2 курс, 2 група,
спеціальність 081 Право*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Осташова В. О.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЛІКВІДАЦІЇ ОБЩИНИ І РОЗВИТКУ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТОЛИПІНСЬКОЇ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ НА ПОЛТАВЩИНІ

Земельні питання для України як аграрної держави були і залишаються актуальними понині. Особливо гостро вони відчуються з приближенням завершення мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення у 2020 році. Реформування земельних відносин має ґрунтуватися на вивченні не лише передового світового досвіду, а, в першу чергу, історії власної держави, українського народу, що спирається на традиції, ментальність.

Уряд Столипіна першим актом видав Указ від 9 листопада 1906 р. «Про доповнення деяких постанов діючого закону, який стосується селянського землеволодіння й землекористування». Відповідно до норм згаданого указу та законів «Про зміну й доповнення деяких постанов про землеволодіння» від 14.06.1910 р. і «Про землеустрій» від 29.05.1911 р. кожен домогосподар отримав право вийти з общини.

Указ закріплював право селянина вимагати передання у приватну власність наділу, що знаходився у його користуванні. Ним повинні були скористатися ті, кому найближчий переділ загрожував втратою частини наділу. «Закріпленим» наділом можна було розпорядитися, продавши його частково або повністю, або вимагати з'єднання всіх його розкиданих у різних місцях смуги частин в одну ділянку (відруб). В результаті приєднання площі селянської садиби до відрубів і перенесення на нього помешкання з'являвся хутір. Таким чином при «закріпленні» порушувалася єдність селянського «миру», що, за словами П. М. Зирянова, призводило до знищення села та тисячолітнього селянського «миру» [1, с. 72].

Указ 9 листопада 1906 р. дозволяв примусовий для общини виділ землі за вимогою одного її члена, який виходив під час чергового загального переділу.

Сам Столипін, виражаючи позицію уряду у своєму виступі в Думі, відстоюючи реформу, говорив: «Не безладна роздача земель, не заспокоєння бунта подачками – бунт погашається силою, а визнання недоторканості приватної власності і, як наслідок, створення дрібної приватної власності, реальне право виходу з общини і розв'язання питань поліпшеного землекористування – ось завдання, здійснення яких уряд вважав і вважає питаннями буття російської держави» [2, с. 59]. У виступі він також зазначив таке: «Дрібний земельний власник, безумовно, стане ядром майбутньої земельної одиниці; він, працьовитий, із почуттям власної гідності, привнесе до села й культуру, й освіту, і добробут» [3, с. 154].

Одним з нормативних актів, що був базою для реалізації приватизації селянського землеволодіння, ще 04.03.1906 р. став указ щодо організації губернських та повітових землевпорядних комісій, а також центрального комітету у земельних справах. Зазначений акт створював механізм земельної реформи, за яким розгляд конкретних заяв про вихід з общин покладался на губернські та повітові землевпорядні комісії [4, с. 85]. До 01.01.1907 р. на теренах України було утворено 42 повітові землевпорядні комісії. У планах на 1907 р. було відкриття ще 96 повітових комісій, які б завершили підготовчий етап реалізації реформи [4, с. 86].

Столипінська аграрна реформа на Полтавщині, як і всюди в Російській імперії, здійснювалася силою. Багато селян рішуче відмовлялися переселятися на хутори або відруби. 26 травня 1910 року, наприклад, у губернську землевпорядкувальну комісію надійшла скарга на другу Бієвську сільську громаду Капустинської волості Гадяцького повіту, де почалося «внаслідок підпільної пропаганди велике заворушення проти землевпорядкування». Приклад селян Бієвського наслідувала Капустинська сільська громада. Учасники сільського сходу заявили землемірам: «Ми не хочемо відрубів, ви розорити хочете нас, забирайтесь геть». «Розселення» на Полтавщині йшло надзвичайно інтенсивно. За даними подвірного перепису 1900 року, 28,3% всіх селянських господарств не мали польової землі, 24,7% мали її від 1

до 3 десятин, а 25,8% – від 3 до 6 десятин. Близько третини всіх селянських дворів не мали великої худоби [5, с. 2]. Погіршилося в період проведення столипінської аграрної реформи становище основної маси селян Манжелії (нині село у Глобинському районі Полтавської області). 39 господарств села з населенням 167 чол. зовсім не мали орної землі, а 361 господарство з населенням 1853 чол. мали всього 111 десятин землі. Близько 300 чол. (із 70 господарств) жили виключно з промислів, а 38 – тільки з поденщини [6, с. 93].

Отже, законодавчі акти, які були ґрунтом для здійснення столипінської аграрної реформи, надали право селянину закріплювати за собою в особисту власність належної йому общинної землі, і навіть викупляти її надлишки. Селяни могли розпоряджатися своїм наділом: продавати повністю або частково, вимагати з'єднання в одну ділянку розкиданих у різних місцях смуг землі (відруб), підверстувати до відрубів садибу і помешкання (хутір).

Список використаних джерел

1. Зырянов П. Н. Спаситель русской деревни?: Столыпин и судьбы крестьянства : [Беседа с к.и.н. П. Н. Зыряновым / Записал В. Павленко]. *Диалог*. 1990. № 12. С. 69-78.

2. Ковальченко И. Д. Столыпинская аграрная реформа: Мифы и реальность. *История СССР*. 1991. №2. С. 52-72.

3. Пилипенко В., Тарасенко В. Від експериментів до соціальної практики (П. А. Столипін і його реформа). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. №3. С. 151-157.

4. Якименко М. А. Приватизація землі і створення хутірської системи господарювання в Україні у роки столипінської аграрної реформи. *Соціологічні проблеми села. Економіка і механізація сільськогосподарського виробництва. Наукові праці*. Т.18. Полтава, 1995. С. 84-89.

5. Лобода І. Аграрні відносини на Полтавщині напередодні Жовтневої соціалістичної революції. *Зоря Полтавщини*. 1957. 26 липня.

6. Євселевський Л. І. Кременчуччина у ХІХ – на початку ХХ ст. *Історичний нарис*. Кременчук, 1995. 144 с.